

Богдан Северенчук

Черкаська обласна державна адміністрація

РОЗУМОВЕ КОНСТРУЮВАННЯ РЕАЛЬНОСТІ ЯК ПРОСТОРУ КОМУНІКАТИВНОГО РОЗГОРТАННЯ СВІДОМОСТІ

У статті розглянуто один із релевантних аспектів проблематики корпусу ідей теорії інформації. Іntenція філософії на з'ясування мисленнево-вербальної природи дійсності аналізується в контексті переосмислення кореляції інформації та комунікативного простору. При цьому інформаційний простір інтерпретується як своєрідний екран, на якому проектується форма слова – та, що постає як поле самореалізації людини.

Актуальність. У центрі нашої уваги перебуває характер процесу мовного конструювання свідомості і мисленнево конструйована реальність, у просторі якої вона перебуває. Ми намагаємося простежити трансформацію розуміння знання на підставі сутнісного переходу від природного контакту з мовними структурами до свідомості як критеріального центру світовідношення та пізнання світу, на підставі "раціональної інтуїції" як свого роду виходу за ті інформаційні і раціоналістичні структури, що ми екстеріорізуємо в образі єдиного наявного пізнавального простору. Відтак важливе місце в сучасних умовах посідає філософська інтерпретація теорії інформації та тієї проблематики, що вона її охоплює (концепти інформації, каналу зв'язку, кодування) і, що важливо, власне нового способу світовідношення. Значну роль тут зіграла інтерпретація на розуміння мовних структур нашого пізнання як базового чинника формування картини світу. Важливі в цьому контексті ідеї усвідомлення ролі комунікації (як сфери змістовного оформлення передаваної інформації, в її перетині з практикою). Вищезазначене й обґрунтовує актуальність теми нашої розвідки.

Ступінь розробленості проблеми. Зазначеною проблематикою так чи інакше займалися: К. Айдукевич, Р. Барт, Н. Вінер, А. Гелен, Дж. Грін, Е. Гуссерль, М. Гайдеггер, В. Гумбольдт, Т. Гоббс, Г.-Г. Гадамер, Ф. Капра, О. Лосєв, В. Лідовський, Г. Марсель, Дж. Пірс, Д. Слобін, К. Шеннон та ін. Їхні праці дають уявлення про ступінь розробленості цієї теми.

Метою статті є з'ясування змістів розумового конструювання свідомості та принципу знання, базованого на проблематиці корпусу ідей теорії інформації та сучасних пізнавальних викликів. У руслі розгляду таких концептуальних складових, як розуміння, знання, інформації та характеру її передачі (шляхом опосередковуючих систем кодування як таких, що трансформують сам зміст пізнання особи), що й складають основу мисленнево-вербальної картини розкриття дійсності, з'ясування підстав вироблення нового способу відношення до світу, пізнавального

переосмислення змісту буття, поставлено завдання проблематизації зазначених питань.

Перед початком викладу основної частини нашої розвідки, визначимо базову термінологію, яка буде в центрі нашої безпосередньої уваги. Інформація може бути розглянута як: "...нематеріальна сутність, за допомогою якої з будь-якою точністю можна описувати реальні (матеріальні), віртуальні (можливі) і понятійні сутності. Інформація – протилежність невизначеності" [2, с. 10], – пише В. В. Лідовський.

Термін "ентропія" розглядається нами як такий, що застосований у значенні можливої кількості інформації, що може бути передана через канал як його пропусна здатність.

Під поняттям "кодування" ми будемо розуміти, за В. В. Лідовським, "...перетворення дискретної інформації одним з наступних способів: шифрування, стиснення, захист від шуму" [2, с. 10]. Однак на підставі врахування комунікативного простору взаємозв'язків суб'єкта та постановки змісту конструювання свідомості, як самого джерела окреслення пізнавального досвіду, що поставляє принцип кодування знання в формі перетворення тривалого враження в образи коротких описових структур.

Слід також наголосити на розумінні каналу зв'язку як тієї вихідної структурної основи, що й складає сам зміст комунікативного простору та характер розкриття особистісного конструювання. Канал зв'язку постає простором передачі інформації, що і відображає його базові сутнісні моменти, характеризуючись максимально можливою для нього швидкістю передачі даних (ємністю каналу) [2].

Говорячи про конструювання змісту свідомості, відразу слід зазначити, що її формування є закономірним результатом впливу комунікативного простору спілкування та взаємозв'язку суб'єкта на базі такої вихідної структури, як мова. У своєму загальному значенні ця проблема репрезентується як центральна для з'ясування змісту комунікації загалом (Г.-Г. Гадамер). Власне кажучи, сама свідомість постає як "вища, властива лише людині форма відображення об'єктивної дійсності. Свідомість є сукупністю психічних процесів, активно діючих в осмисленні людиною об'єктивного світу і свого власного буття" [4, с. 373–374]. При цьому свідомість виступає як свого роду результат особистісного та культурного досвіду, впливу колективних форм сприйняття та взаємодії, що й оформлює сам характер нашого мислення і світовідношення, образу бачення реальності. Базовою основою такого змісту, як ми зазначали, постає мова як виразник культурного досвіду та традиції розвитку минулих поколінь, виразник власне самого способу сприйняття дійсності та культури. Ми усвідомлюємо себе та сприймаємо світ тією мірою, якою і є вкорінені в цю сферу (проте, як констатує Дж. Брунер, мова не є виразником усіх пізнавальних процесів, що змушує автора визнати

наявність ще двох первинних способів репрезентації дійсності, а саме через дію та візуальні форми сприйняття). Ці елементи і постають як основа первинного досвіду, що й реконструює зокрема для суб'єкта пізнання структуру існування світу, який його оточує, як власне нової реальності його розкриття. Автор все-таки зазначає, що найбільш гнучким із вільних від дії способом репрезентації дійсності є мова, а також інші символічні системи, що виникли на етапах розвитку людства (наприклад, математична).

На сучасному етапі розвитку комунікативного середовища необхідно визнати й значення невербальних чинників у цьому процесі. Зазначимо, що вони можуть бути розглянуті як у контексті способів людської поведінки (А. Фрізен, Дж. Фаст та ін.), так і семантичного аналізу співвідношення невербальних і мовних знаків, національної специфіки поведінки та відображення невербальних елементів у контексті розгортання художніх образів у літературі (А. Вежбицька, С. Павлова та ін.).

Як зазначав Папа Римський Іоанн Павло II у посланні з нагоди Всесвітнього дня комунікації 1985 року: "Світ соціальної комунікації переживає сьогодні приголомшливий і неймовірно складний розвиток, кінцеві наслідки якого годі передбачити... Йдеться про революцію, яка не тільки спричиняє зміни в системах і технологіях комунікації, а й зачіпає весь культурний, суспільний та духовний світ людини" [5, с. 291–292]. Підкреслимо, що простір взаємозв'язку мовних та культурних явищ, де мова постає у її прямому взаємовідношенні з культурою, є базовим простором розгортання етнічних, культурних і психологічних чинників окремого народу.

Специфіка моделей поведінки окремих людських спільнот у своєму підсумку призводить до утворення культури, що охоплює "частину перетвореної ними природи" (П. Донець), зокрема, на засадах розгортання пізнавальної настанови та мовного конструювання досвіду.

Польський дослідник Лешек Колаковський, аналізуючи характер пізнавального осягнення світу, доходить до такого висновку: "Культура живиться прагненням остаточного синтезу своїх розсварених складників і водночас органічною неможливістю забезпечити собі цей синтез. Досягнення синтезу стало б смертю культури – так само, як і відмова від волі до нього. Непевність намірів і крихкість здобутків виявляються умовою творчого тривання культури. Доля культури – це епопея, прекрасна завдяки своїй хисткості" [1].

Особливо важливе значення в сучасних філософських дослідженнях має розбудова етнолінгвістичної проблематики, котра розвивається як з мовознавчого, так і соціологічного аспектів. Вагомі здобутки в дослідженні цієї галузі має професор Єжи Бартмінський, етнолінгвіст, фольклорист, засновник Люблінської школи когнітивної етнолінгвістики, засновник та головний редактор "Словника народних стереотипів і символів" та журналу "Етнолінгвістика", розробник теорії мовних

стереотипів. Серед провідних польських науковців у цій сфері працюють також А. Вежбицька, Є. Бартмінський, М. Марчевська, Б. Маліновський, К. Мошинський, С. Небжеговська та ін.

Відповідно до завдань філософської думки, основним з яких є осмислення реальності та аналіз особливостей її розуміння людиною (характер особистісного відношення як простір конструювання пізнавальної картини світу, постановки свідомості в центр світовідношення), а саме знаково-символічних форм, через які вона нам і дається в процесі нашого пізнання, ми починаємо усвідомлювати опосередкованість наших відчуттів. Сучасні умови існування людини значною мірою трансформуються залежно від усвідомлення і прийняття тих змін, котрі й визначають нашу сферу існування як інформаційну. Ідеться про наукові досягнення у сфері теорії інформації та їх вплив на характер людського спілкування.

Дослідження зазначеної проблематики відразу викликало ентузіазм з боку математиків та фізиків, прикладом чого можуть слугувати праці К. Шеннона, який у 1948 році сформував основи математичної теорії зв'язку, та Дж. Пірса, що підсумували ту інформацію, яка була набута та оформлена в цю епоху і, що важливо, здобула вираження в практичній сфері. Досить ґрунтовні узагальнення та висновки дозволяє зробити праця вже сучасного дослідника цієї проблеми В. Лідовського "Теорія інформації", що стала підсумком його аналізу зазначеної теорії.

Перш за все слід зазначити, що в центрі теорії інформації перебуває розуміння характеру передачі інформації та проблеми, пов'язані з цим процесом. Невипадково Н. Вінер, підводячи підсумки цих пошуків, проголошує нове для свого часу поняття кібернетики (виводячи його від грецького слова "кормчий"), наголошуючи на необхідності включення в цю квінтесенцію сучасних йому філософських, соціологічних й етичних проблем. Важливість такого узагальнення постає в процесі розгляду комунікативних зв'язків та принципів, узятих із термодинаміки для пояснення інших сфер знання, а саме – теорії інформації.

Зазначимо, що саме розробки у сфері аналізу понять ентропії, каналу з шумами, через який ми й передаємо кодовану інформацію, привернули увагу до однієї з найважливіших проблем людського пізнання, а саме адекватності "знаку і значення". Закликаючи до пошуку ефективних способів кодування каналів зв'язку, теорія інформації співпрацює з багатьма сферами науки і дає їм поштовх, зокрема й філософії. Усвідомлюючи зазначене про характер каналів, за допомогою яких найбільш ефективно кодується інформація, ми вибираємо відповідний до цього кодування канал, який би забезпечив максимально якісну передачу у вже сформованих умовах самого обміну. "Вивчення передачі інформації призвело до нового розуміння проблем кодування, розуміння, однаково важливого для будь-яких його видів, чи це кодування тексту або генетичної інформації" [3, с. 82]. Як зазначає Дж. Пірс, посилаючись на

погляди свого сучасника А. Айєра, у думці того часу дедалі більшого значення набуває усвідомлення зв'язку в нашому житті, з його посилянть: "...ми передаємо не тільки інформацію, а й знання, помилки, переконання, ідеї, досвід, бажання, накази, емоції, відчуття, настрої" [3, с. 14]. Важливими в цьому контексті є також думки Е. Гуссерля щодо особливого наділення значенням процесу інтерсуб'єктивної взаємодії суб'єктів (їх комунікативних зв'язків), а також відомого нам з галузі філософії мови Вільгельма фон Гумбольдта, який акцентує увагу саме на тій своєрідності (характеру) мови, що вона несе в собі як підсумок ті культурні кліше, котрі наявні саме в цій певній мові і визначають те, як вона може виконувати свою пряму функцію обміну інформацією, як і кожна окрема людина, так і окрема культура, втілена в образі певної мови несе власне навантаження і наперед детермінує свій характер. Не менш важливим є і підхід Р. Барта з його усвідомленням тексту як знаку, в якому потрібно виявити його основний, базовий, центральний зміст, котрий і визначає його повноту.

Та нас цікавить сама сутність принципу "управління" як такого, що втілюється в постулаті того, що рух чи дія великих (передача й перетворення) має енергії спрямовується і контролюється за допомогою її невеликих кількостей, котрі також несуть у собі інформацію (це засвідчує ту закономірну підоснову, що й становить сам процес нашого пізнавального аналізу, вказуючи на його значення як необхідної структури не тільки нашого пізнання, а й розвитку самих підвалін реальності, котрі немовби "текст" містять висхідний інформаційно-енергетичний рівень). "Цей принцип управління покладений в основу організації і дії будь-яких керованих систем: автоматичних машин і живих організмів" [2, с. 5].

Зауважимо, що саме мовні та інформаційні чинники і виступають тією сутнісною базою, яка і становить основу не лише нашого існування, пізнання та розвитку, а є принципом аналітичного методу як форми вищого ступеня нашої пізнавальної дії (однак у її структурній єдності, як виокремленні базової підоснови окремих елементів, так і окресленні цілісного образу, що в своїй настанові перевершує сам постулат її раціоналістичної бази побудови логічного та математично чіткого знання, виходить за рамки самого раціо та постає як форма безпосереднього інтуїтивного переживання). Ми, звісно, усвідомлюємо недосконалість та обмеженість наших пізнавальних здібностей та засобів, проте зберігаємо, що є характерним для європейської традиції, порив до таких намагань, розуміючи відсутність інших. Як зазначав А. Ейнштейн: "Розум, звичайно, слабкий у порівнянні з тими завданнями, які він безупинно перед собою ставить" [3, с. 313].

Отже, пізнання істини як цілісного образу постає розгорнутим шляхом руху нашого духовного зростання, що однак передбачає недосяжність мети, проте акцентує розумову насолоду від самої співпричетності до певного предмета та вкоріненості в його сферу. Саме наше прагнення віднайти істину і є незаперечно цінним для всього нашого пізнання та

здійснення нас як розумних істот. Перегляд ідей інформаційного простору нашого існування та бачення пізнавальних устремлінь дозволяють окреслити своєрідний смислотворчий перехід від змісту чіткої логічно визначеної конструкції пізнавальних актів до "інтелектуальної інтуїції" як засобу виходу з тих кризових ситуацій, у яких ми опинилися на підставі переоцінки самих можливостей нашого пізнання у ХХІ столітті.

Список використаних джерел і літератури

1. Бойченко О. Апологія Сізіфа [Електронний ресурс] / О. Бойченко.— Режим доступу : <http://krytyka.com/ua/articles/apolohiya-syzyfa>
2. Лидовский В. В. Теория информации [Електронний ресурс] : уч. пос. / В. В. Лидовский.— Режим доступу : www.polytech.poltava.ua/lib/resurs/tik/lidovski.pdf
3. Пирс Дж. Символы, сигналы, шумы / Дж. Пирс.— М. : Изд.-во "МИР", 1967.— 335 с.
4. Философский словарь / под ред. М. М. Розенталя и П. Ф. Юдина.— М. : Политиздат, 1963.— 544 с.
5. Церква і соціальна комунікація: найголовніші документи Католицької Церкви про пресу, радіо, телебачення, інтернет та інші медіа / упоряд. і наук. ред. М. Перун.— Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2004.— 440 с.

Bohdan Sewerenczuk. Rozumowe konstruowanie rzeczywistości jako przestrzeni komunikatywnego rozwoju świadomości

W artykule rozpatrzono jeden z relewantnych aspektów problematyki korpusu idei teorii informacji. Intencja filozofji do wyjaśnienia przyrody myślowo-werbalnej jest analizowana w kontekście przewartościowania korelacji informacji i przestrzeni komunikatywnej. Przestrzeń informacyjna jest interpretowana jako swoisty ekran, na którym wyświetla się forma słowa powstająca jako pole samorealizacji człowieka.

Bohdan Severenchuk. Mental Construction of Reality as a Communicative Space Development of Consciousness

The article is devoted to a relevant aspect of the problematics of the information theory corpus ideas. The intention of philosophy to find the thinking-verbal nature of reality is analyzed in the context of the refocusing vision of the informative and communicative fields' correlation. This information field is interpreted as a particular display for word form projecting where there is a field for person's self-actualizati